

STANISŁAW PAZDA

BADANIA WYKOPALISKOWE NA TERENIE OSADY KULTURY PRZEWORSKIEJ Z OKRESU WPŁYWÓW RZYMSKICH W LIZAWICACH, POWIAT OŁAWA, W 1962 ROKU

Badania osady kultury przeworskiej w Lizawicach, powiat Oława, przeprowadzono w dniach od 14 sierpnia do 20 września 1962 r. z ramienia Katedry Archeologii Polski Uniwersytetu Wrocławskiego.

Stanowisko to, jak wynika ze wzmianki¹ w niemieckiej literaturze archeologicznej, odkryte zostało w r. 1940 i rozpoznane jako osada z późnego okresu wpływów rzymskich. Naniesiono je również na mapę stanowisk archeologicznych w skali 1 : 25 000, która znajduje się w archiwum Działu Archeologicznego Muzeum Śląskiego we Wrocławiu.

Podjęcie systematycznych badań wykopaliskowych na tym stanowisku poprzedziły szczegółowe badania powierzchniowe i sondażowe przeprowadzone wczesną wio-

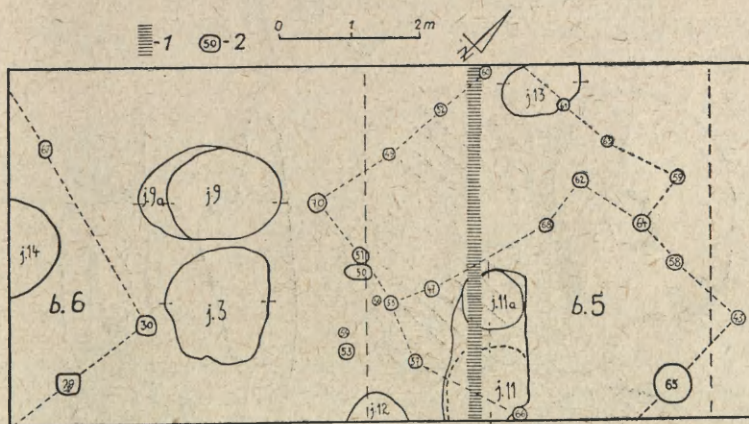

Ryc. 1. Lizawice, pow. Oława. Położenie osady

Rys. W. Hadyńska

¹ H. Seger, *Jahresbericht 1940*, „Altschlesische Blätter”, R. 16 : 1941 z. 2, s. 144.

sną 1962 r.² Przy podejmowaniu decyzji przeprowadzenia systematycznych badań wykopaliskowych na terenie osady, poza pozytywnymi wynikami badań powierzchniowych i sondażowych, wzięto pod uwagę również następujące względy: 1. Położenie stanowiska na obszarze gęstego występowania osadnictwa kultury przeworskiej, skartowanego głównie na podstawie badań powierzchniowych lub znalezisk luźnych — przypadkowych. 2. Dostępność terenu dla badań wykopaliskowych, stwarzająca możliwość przebadania osady niemalże w całości. 3. Brak na terenie Dolnego Śląska osady kultury przeworskiej z okresu wpływów rzymskich, przebadanej w takim stopniu, żeby dostarczyła materiału źródłowego do zagadnienia osadnictwa, a w szczególności wielkości i rozplanowania osad.

Ryc. 2. Lizawice, pow. Oława. Wycinek planu wykopu z zarysem budynku nr 5:

1 — nowożytny wkop melioracyjny; 2 — ślad po słupie

Rys. S. Pazda

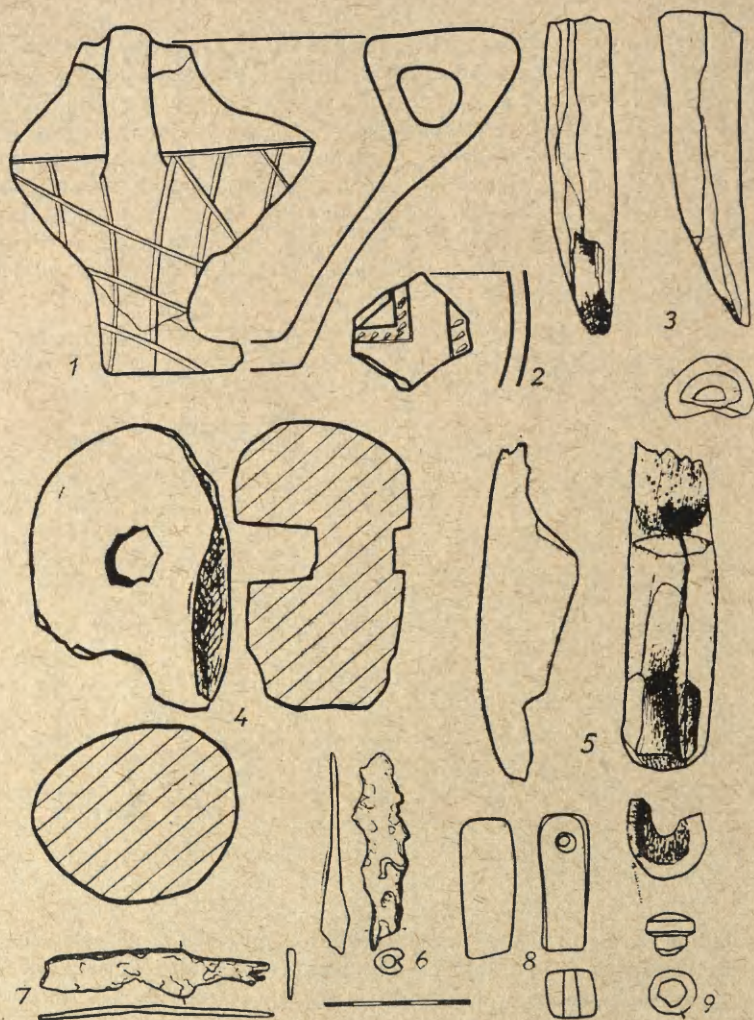
Osada znajduje się na polu ornym położonym ok. 700—800 m na północny zachód od miejscowości Lizawice. Teren jej jest ograniczony od południowego zachodu torrem kolejowym, od północnego wschodu drogą polną prowadzącą z Lizawic do Jan-kowic (ryc. 1).

Wykop o powierzchni 150 m² (wymiary 5 × 30 m) założono na polu należącym do E. Serniaka, przy północno-wschodnim skraju przypuszczalnego zasięgu osady.

Układ stratygraficzny osady na badanym jej odcinku był następujący: pod obecną warstwą orną, grubości ca 20 cm, zalegała mniej więcej równomiernie warstwa kulturowa grubości ca 40 cm. W jej obrębie wydzielały się barwą dwie warstwy, A — grubości ca 25 cm, złożona głównie z ciemnosiewej próchnicy z minimalną domieszką piasku i B — grubości ca 15—20 cm, złożona z próchnicy silnie przemieszanej z piaskiem, który nadał jej barwę jasnobrunatną. Calec stanowiła miejscami glina przemieszana z żółtym piaskiem, miejscami gruboziarnisty żwir.

Na tle warstwy kulturowej nie dało się wyróżnić żadnych zarysów obiektów funkcjonalnych. Dopiero na tle calca można było wyodrębnić ciemne zarysy jam oraz

² Por. S. Pazda, *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych osady kultury przeworskiej z okresu wpływów rzymskich w Lizawicach, pow. Oława, w r. 1962*, „Śląskie Spraw. Arch.”, t. 5: 1962, s. 21—22.

Ryc. 3. Lizawice, pcw. Oława:

- 1 — fragment uchatego kubka; 2 — fragment naczynia z czernioną powierzchnią;
 3 — przedmiot z kości; 4 — fragment przedmiotu z kości; 5 — fragment przedmiotu z rogu; 6 — żelazny gródek strzały do łuku; 7 — fragment żelaznego noża;
 8 — fragment osetki kamiennej; 9 — fragment przedmiotu z rogu

Rys. W. Hadyńska

ślady słupów budynków. Ogółem na obszarze wykopu wystąpiło 9 jam. Większość z nich miała kształt kolisty lub owalny, a tylko 2 podłużny, zbliżony do prostokąta. Średnica jam kolistych wynosiła przeciętnie 1,60 m, były one też głębsze (do 1,60 m) od prostokątnych, których głębokość (wypełniska) niewiele przekraczała 30 cm. W kilku wypadkach jamy nawzajem się przecinają, przy czym wypełniska poszczególnych jam się wyróżniają. Umożliwiło to oddzielne wyeksplorowanie materiału zabytkowego. Daje to możliwość przeprowadzenia obserwacji stratygraficznych, o ile oczywiście

wystąpią uchwytnie różnice w ceramice. Na wypełniska jam składa się przeważnie ciemna tłusta lub sypka próchnica bez wyraźnych domieszek. Jamy zawierały ceramikę, kości, polepę i kilka fragmentów żuźla.

Oprócz jam wystąpiło również kilka płytkich (do 5 cm) zagłębień o nieregularnym zarysie, które zawierały duże fragmenty ceramiki kultury łużyckiej, w tym dużą ilość den i części przydennych. Być może, że są to resztki grobów z cmentarzyska kultury łużyckiej, zniszczonego przez działalność gospodarczą ludności kultury przeworskiej.

Obok jam i zagłębień na tle calca wystąpiły również ślady słupów, których na całej powierzchni wykopu wypreparowano 68. Wśród nich można wyróżnić dwa rodzaje: 1. Słupy prawdopodobnie wbijane, których średnica jest niewielka (do 20 cm) i które są ostro zakończone. 2. Słupy wkopywane, średnica ich wkopu sięga do 60 cm. Słupy były wkopywane do głębokości 40 cm od powierzchni calca.

Na podstawie rozłożenia słupów można z dużym prawdopodobieństwem wydzielić w obrębie wykopu 6 zarysów budynków. Większość z nich wykop odsłonił tylko fragmentarycznie. Na uwagę zasługuje budynek nr 5 (ryc. 2), który prawie w całości znalazł się w obrębie wykopu. Ma on kształt nieregularnego prostokąta. Składał się prawdopodobnie z dwu pomieszczeń i niewielkiego przedsionka od strony północnej. Wymiary jego wynosiły: dł. 5 m, szer. 3,20 m do 4 m z przedsionkiem. Ściany tego budynku, podobnie jak i innych, usytuowane były niemal zgodnie ze stronami świata.

W warstwie kulturowej wystąpiła duża ilość ceramiki, kości zwierzęcych, fragmenty żuźla żelaznego i trochę polepy oraz przedmioty żelazne, jak nóż (ryc. 3 : 7) i grot strzały do łuku (ryc. 3 : 6), fragment kamiennej osetki z otworem (ryc. 3 : 8) i rozcieracz żaren nieckowatych, fragment przęślika glinianego, dwa przedmioty z kości (ryc. 3 : 3,4) i dwa z rogu (ryc. 3 : 5,9) o funkcji nie rozpoznanej.

Przedmioty te nie stanowią podstawy dla datowania osady. Danych w tym zakresie może nam dostarczyć tylko ceramika. Wśród niej najliczniejszą grupę stanowią fragmenty naczyń grubościennych, o szorstkiej powierzchni, nie zdobione. Ponadto występuje również ceramika gładkościenna, o czernionej powierzchni. Najczęściej występującym ornamentem są dołki paznokciowe i głęboko żłobione, krzyżujące się linie, następnie ornament miotlasty i grzebykowy. Na ceramice czernionej w kilku wypadkach występuje motyw meandry, a na jednym egzemplarzu jest on wykonany kółkiem zębatym. Procentowo nieliczną grupę stanowi tzw. ceramika siwa, wykonana na kole, która jest reprezentowana w kilkudziesięciu egzemplarzach.

Ceramika jest charakterystyczna dla II—III w. n. e. Jednakże wyraźnie przeważają elementy datowane na III w. n. e. Również ceramika siwa przemawia za późniejszym datowaniem osady. Ustalenie czasu trwania osady na III w. n. e. wydaje mi się, na obecnym etapie badań, najbardziej słuszne.

W materiale ceramicznym wystąpiły też pewne wtręty chronologiczne i kulturowo obce. Na pierwszym miejscu wymienić należy ceramikę kultury łużyckiej, której obecność można wytłumaczyć istniejącym na tym terenie cmentarzyskiem (por. wyżej). Poza tym znaleziono kilka fragmentów ceramiki typowej dla kultury przeworskiej okresu lateńskiego oraz neolitycznej, m. in. 1 fragment zdobiony odciskami sznura.

Za tym, że ludność osady zajmowała się m. in. hutnictwem, przemawia licznie występujący w warstwie kulturowej żuźel żelazny. Ponadto, poza obrębem wykopu, na powierzchni znaleziono duży kłoc żuźla stanowiący górną część dymarki. Samo położenie osady nad podmokłymi łąkami, przeciętymi niewielkimi strumieniami związanymi z rzeką Oławą, przepływającą *ca* 2 km w linii prostej na północny wschód, było dogodne dla hutnictwa ze względu na bliskość surowca w postaci rudy błotnej.

W okolicy Lizawic znanych jest z badań powierzchniowych kilka innych osad kultury przeworskiej, jak np. w Sobocisku odległym o *ca* 2 km na południowy za-

chód (w linii prostej). Znaleziona tutaj ceramika jest nieco starsza niż w Lizawicach i odpowiadałaby chronologicznie znanemu z tej miejscowości cmentarzysku datowanemu na I—III w. n. e. Dwie osady, leżące w pobliżu Jankowic odległych ca 2—3 km na północny zachód od Lizawic, są chronologicznie wyraźnie późniejsze. Występuje tu licznie ceramika siwa. Osada kultury przeworskiej, o bliżej nie określonej chronologii, jest znana również z terenu pobliskich Marcinkowic.

Gdyby rozpoznawcze badania wykopaliskowe potwierdziły dotychczasowe datowanie pobliskich osad, można by stwierdzić, że udało się znaleźć dowód na istnienie w osadnictwie pradziejowym tzw. rotacji osad, która polegała na planowym przenoszeniu się osiedla z chwilą wyjałowienia się pobliskich pól w inną, niezbyt odległą okolicę.

*Katedra Archeologii Polski
Uniwersytetu Wrocławskiego*

STANISŁAW PAZDA

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION OF A SETTLEMENT OF THE PRZEWORSK CULTURE FROM THE ROMAN INFLUENCES PERIOD AT LIZAWICE, DISTRICT OF OŁAWA, IN 1962

The excavations of a habitation site of the Przeworsk culture, carried out by the Department of the Archaeology of Poland at the Wrocław University, lasted from August 14 to September 20, 1962. The excavation trench measuring 150 square m. (5 by 30 m.) contained a layer 40 cm. thick. Beneath it 9 deeper pits and outlines of 6 post houses were discerned on the primary ground. Some pits and the majority of houses were explored only partially, namely we examined only those portions which lay within the trench. Large amounts of Przeworsk pottery found in the culture layer and in the pits date the settlement in question to the 3rd century A. D. Other finds included bones, a piece of iron slag, fragments of whetstones, an iron arrowhead, a knife, fragment of a clay whorl and fragments of bone and horn objects.

In addition, a large piece of iron slag from a smelting furnace was found on the surface near the excavation trench.

³ Ch. Pescheck, *Die frühwandalische Kultur in Mittelschlesien*, Leipzig 1939 s. 283, 352—364.